

KISSADAN HİSSE İLE TARİHE NÜFUZ ETMEK

Prof. Dr. Adem Genç (*)

Özet

Bu yazı, ülkemizin ilk üniversiteye bağlı güzel sanatlar fakültesi olarak 1975'te Ege Üniversitesi bünyesinde eğitim öğretim faaliyetine başlayan Güzel Sanatlar ve Mimarlık Fakültesi'nde, Görsel Sanatlar Bölümü'nün (Şimdiki resim, heykel ve grafik Tasarım bölümlerinin) kuruluş yıllarına dair pedagojik sorunları, kişisel anekdot ve argümanları içermektedir. Metnin ana konusunda ayrıca, o yılların siyasi, kültürel ve sanatsal ortamıyla ilişkilendirilmekte; dönemin diğer yükseköğretim kurumlarında süregelen sanat eğitimi yöntemlerine itiraz niteliğiyle ulusal bir sanat eğitimi düşüncesi ve buna ilişkin çeşitli argümanlara yer verilmiştir. Bu bağlamdaki tespitlere ayrıca, bilimsel özerkliğe ve kamu tüzel kişiliğine sahip, akademik anlamda resim, heykel ve grafik sanatlar disiplinlerinde lisans eğitimini hedef alan alternatif bir kürsünün kuruluş ve gelişim süreçlerinde karşılaşılan sorunlar da ilave edilmiştir. Amaç, İzmir'de, yaklaşık elli yıl önce kuruluşu gerçekleştirilen Güzel Sanatlar Fakültesinin sinema, tiyatro ve müzikoloji gibi fonetik sanat disiplinleri dışındaki sanat programlarında, gelecekte gerçekleşmesi beklenen olası araştırmalarda tarihe nüfuz edecek akademik çalışmalara kısmen de olsa katkıda bulunmaktır.

Abstract

This article explores pedagogical issues, personal anecdotes, and arguments related to the founding years of the Visual Arts Department (currently the Departments of Painting, Sculpture, and Graphic Design) at the Faculty of Fine Arts and Architecture, which began its education in 1975 as Turkey's first fine arts faculty within Ege University in İzmir. The main theme of the text also relates the political, cultural, and artistic climate of those years. It also addresses the idea of a national arts education and various arguments related to it, challenging the prevailing art education methods in other higher education institutions of the time. Furthermore, these findings are supplemented by the challenges encountered in the establishment and development of an alternative department, possessing scientific autonomy and public legal personality, aiming to provide undergraduate education in the academic disciplines of painting, sculpture, and graphic arts. The aim is to contribute, at least in part, to the potential future research that will influence the history of art programs beyond the phonetic arts disciplines of cinema, theatre and musicology at the Faculty of Fine Arts, which was established in İzmir approximately fifty years ago.

Giriş

Kıssadan hisse denilince, benden yüz yıl önce (1844'te) dünyaya gelmiş bulunan gazeteci, öykü ve roman yazarı Ahmet Mithat Efendi'nin Bağdat'ta, *Mekteb-i Sanayi* (meslek lisesi) öğrencileri için yazdığı ders alanlara öğüt niteliğindeki eğitim ve ahlak anlayışını yansıtan kitabı yerine her nedense, Arjantinli yazarlar Adolfo Bioy Casares ve Jorge Luis Borges'in İngilizce'ye *Extraordinary Tales*¹ diye çevrilen, baskı uzunluğu 150 sayfayı bulmayan ince bir kitabı beliriyor zihnimde. Her biri doğaüstü unsurlar üzerine kurulu, etkisi yoğun ve derin hikâyelerden oluşan küçük bir kitap. Kitapta, farklı zaman ve kültürlerde dönemin özelliklerine göre anlam verilen ve günümüzde de birtakım hususiyetleri özümseyebilme kapasitesiyle insanın hayal gücünün sınırlarını kurcalayan masalsı ifadeler yer alıyor. Bir anlamda, bilgi düşünceleri temsil eden ikonik olgularla, görünüşte insanı anlamsız bir dünya ile çatışmaya sürükleyen hikâyeler derlemesi.

Bunun gibi, Türkiye'nin güncel sanat etkinliklerinde de çağdaş sanat tarihinin ikonik örnekleri başta olmak üzere, kimi sosyal ve kültürel olgulara yönelik imgelere dayalı tasarımlarla farkındalık yaratmayı amaçlayan çalışmalara sıkça rastlanmaktadır. Bu çalışmalara, sayısal elektronik yöntemlerden yola çıkan ve belli birtakım teknikleri bir araçtan ziyade doğrudan doğruya sonuç olarak gören uygulamalar da ilave edilebilir. Örneğin, sunum biçimi ve galeri düzenlemesi olarak her yıl İstanbul-Galata Rum Okulu'nda düzenlenen, seçici kurulunda ortalama 15 üyenin yer aldığı Türkiye'nin Yeni Mezun Sanatçı Platformu BASE'te sıkça rastlandığı gibi "ısmarlama tümcelerden bir sergi cümlesi kurduğuna vehmeden"² küratörler de rol almaktadır. Aynı biçimde, belli bir üslup anarşizmi ile kolaj tekniğinin absürt düşüncelerin dışavurumunda büyük bir potansiyele sahip olduğunu düşünen profesyonel sanatçıların, salt *ready-made* veya *software* beceriklilik zihniyetini ortaya koyan projelerinde de birtakım kurmaca beyan ve sözde-bilim (*pseudoscience*) "sergi cümlelerine" yer verildiği görülmektedir. Sonuçta insan, Borges ile Casares'in *Olağanüstü Masallar* isimli kitabından herhangi bir hikâyeyi okuyunca, bu türden -materyal, yöntem, doğrulanabilirlik gibi standartları taşımayan- *pseudoscience* takviyeli "*artifact*" ları³ izlerken olduğu gibi bir anlam veremediği dünya ile hesaplaşmaya başlıyor ancak arada bir farkla: Birincisinde, yaşarken kaliteyi esas alanların, tarihe nasıl nüfuz ettiklerini de hissederek.

Bağlam, kültür ve tarih

Bu analogiden yola çıkarak, EÜ/GSM ve DEÜ/GS Fakültelerinin kuruluşunda bazı anıların tarihe nasıl nüfuz ettiğini anlamak ve gerektiğinde bu anılardan kıssadan hisse çıkarabilmek için, bir bütünün sadece ayrıntılarını gösteren küçük anekdotların, yaşanan kültür ve tarihsel bağlam içinde ele alınmaları gerekmektedir. İzmir'de Ege Üniversitesi'ne bağlı olarak kurulan Güzel Sanatlar ve Mimarlık Fakültesinin eğitim öğretime başladığı ilk yıllarda Türkiye siyaset ve ekonomide 'filhakika' aşılması gereken zor günler içinde çırpınıyordu. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtından sonra, daha önceki yıllarda ABD yardımlarıyla temin edilen savunma sanayi ürünlerine konulan ambargo, 1970'li yılların sonlarına doğru

ülke ekonomisinde büyük bir krize neden olmuştu. Dönemin hali hazırda var olan teknolojik gelişmelerle oluşan üretim düzeyi, yükseköğretim kurumlarının temel mekân, araç-gereç ve yayın giderlerini dahi karşılayamıyordu.

Öte yandan, 20. yüzyılın son çeyreğinde, dünyanın birçok Batı ülkesinde ve Türkiye’de, neoliberal ekonomi politikaları yürürlüğe girmişti. Bu politikaların temel argümanı kamusal harcamaları kısıtlamak suretiyle devleti küçültmekti. Bundan ötürü, örneğin, EÜ/GSM Fakültesinde, matbaa giderlerine dahi bütçe ayrılamıyordu. Kâğıt sıkıntısı nedeniyle bilimsel araştırma makaleleri ve ders notları, manuel baskı makinalarında çoğaltılmaktaydı⁴. Soğuk Savaş döneminde ABD’den bağımsız bir dış politika izleme girişimleri, 1950’li yıllardan beri süregelen iktidar-muhalefet çekişmeleri, Türk halkını sonu gelmez bir dirlik ve düzenlik kavgasına sürüklemişti. Özellikle yüksek demografik ve siyasal hareketliliğin giderek arttığı kentlerde, olaylarının ardı arkası kesilmiyordu. İstanbul ve Ankara’da başlayan grevler ve direnişler, ülkenin kendi siyasal ve endüstriyel yapısı ölçeğinde biçimlenen sendikal hareketlerle kısa sürede yurdun çeşitli bölgelerine sıçramıştı.

1970’lerde, Batı Avrupa ülkeleri ve ABD’deki okullarda sanat eğitiminde, sıra dışı marjinal eğilimler yeni bir değerler çizgisi yaratmaya yönelmişti. Bağdaşık sanat akımlarına tepki olarak ortaya çıkan radikal açılımlarda, sanat pratiklerinin yorum ve teorilerini de kapsayan hermenötik kritikler, deneysel süreçlerin iktidarını giderek daha popüler kılmaktaydı. Bu tür güncel gelişmeler ülkemizde bir nevi ‘amnestik’ bir sanat düşüncesine yol açıyordu. Kısa süre içinde moda ve popüler kültür etkisiyle, giderek her türlü yeniliği sorgusuz kabullenen bir izleyici kitlesi de oluşuyordu. Öyle ki, Donald Kuspit’in Yeni-Öznelciliği⁵ uluslararası bir tarz biçiminde kendi izleyici profilini de yaratmaya başlamıştı. Yeni Dışavurumculuğun sıra dışı boyama ve figür anarşizmine yönelik manipülasyonları, geleneksel çizim ve atölye eğitimine tepkilere kadar varan geniş bir perspektife evirilmekteydi. Oysa Türkiye’de kurulmuş bulunan akademi ve sanat yüksekokullarında bu bağlamda ortaya çıkan yeni eğilimlerin kökenleri ve toplumsal belleği ya da ilk ortaya çıkış nedenleri üzerinde, akademik manada bilimsel bir inceleme dahi yapılamamıştı.

Ülkemizde, kültürel yaratımın sorunlarına Batı’da olduğu gibi, büyük devrim hareketlerinin ortaya koyduğu gelişmelerle birlikte yaklaşma eğilimi yoktu. Bu tür argümanlar salt bir dil ve anlayış iktidarına tepki ile sınırlı kalmaktaydı. Bu açıdan konuya yaklaşılsa, liberal veya gereğinden fazla müsamahakâr toplumlarda olduğu gibi kuşkusuz ülkemizdeki sanat kurumlarının; “sanat, eski dünyanın tutkularına ifade kazandırmayı bırakıp yeni tutkular keşfetmeli”⁶ biçimindeki, 1968 isyanının ateşlenmesinde etkili olan sitüasyonist düşüncelere katılmaları da beklenemezdi.

Ege Üniversitesinde asistan olarak göreve başladığım ilk yıllarda, takip ettiğim yabancı bir periyodik yayında çıkan bir sanat kritiği de garip bir biçimde ülkemizin içinde bulunduğu siyasal ve sosyokültürel ortamla örtüşmekteydi. “1970’li Yıllar / Gürültücü Köktencilerin Zevkiyle Vurgulanan Cinnnet Getirici Karmaşıklık”⁷ başlıklı bu sanat kritiği, fakültemizin, Görsel Sanatlar disipliniyle ilgili ilk yayınlarından biriydi. Makale, sayfa tasarımı birbirinden ayrı olarak tek tek hazırlanıp bir çerçeve içinde bir araya getirilen harflerle geleneksel yöntemlerle bir matbaada basılmıştı⁸. Makaleyi Türkçeye

çevirirken bir önceki kadrolu görev yerim Samsun Eğitim Enstitüsü'ndeki (OMÜ/ GSTF) anlamsız çekişmeler, yurdun diğer yörelerinde yaşanan gösteri ve çatışmalar, siyasal olaylar nedeniyle ertelenen derslerinde ders saati ücretli öğretim görevlisi olarak Yaz Okulunda görev aldığım Gazi Eğitim Enstitüsü Resim İş Bölümü ve Ankara'nın o kasvetli/korku verici atmosferi, Çorum ve Kahramanmaraş katliamları, İstanbul'daki evinin önünde otomobilinin içinde uğradığı silahlı saldırıda öldürülen gazeteci Abdi İpekçi cinayetinin katilinin yakalandıktan sonra askeri cezaevinden kaçırılması gibi dehşet verici olayların son on yıl içinde ülkemizi ne denli kaotik bir hale sürüklediğini unutamıyordum.

O tarihlerde, modern ve çağdaş sanat kuramında siyasal oluşumlar daha belirgin bir alan ortaya koymuştu. Bu bağlamda, 1969-74 yılları arasında, Bournemouth Üniversitesi ve Londra' - Saint Martin's School of Art'ta (UAL) gördüğüm lisans ve lisansüstü program öğrencilerine açık, müfredat dışı (*extracurricular*) konferans ve atölye kritiklerinin, sadece yüksek lisans ve doktora tezlerimde değil atölye çalışmalarında da bazı sonuçlara varmak için zihinsel yetiler geliştirmeme katkıda bulunduğunu ayrıca vurgulamak isterim.

Kadro ve müfredat

Kurucu öğretim elemanları olarak bu konuda ülke koşullarına göre yeterli sayıda, yurt içi ve yurt dışı deneyimli bir kadro ile işe başlamıştık. Bu bağlamda, uzmanlık eğitimini *L'École Nationale Supérieure des Beaux-Arts*'da yapıp İstanbul Atatürk Eğitim Enstitüsü'ndeki öğretim görevliliğinden EÜ/GSMF'de asistan olarak göreve başlayan müteveffa Prof. Cengiz Çekil'i ve yine uzmanlık eğitimini *Hochschule für Bildende Künste-Berlin*'den *Meisterschule* diploması ile tamamladıktan sonra Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü Resim-İş Bölümündeki öğretim görevliliğinden, EÜ/GSMF'de görev alan dönem arkadaşım Prof. Dr. Halil Akdeniz'i özlemle anmak isterim. Ankara'da, aynı sanat ve eğitim kurumundan mezun olduktan sonra, lisansüstü ihtisasını yurt dışında yapmış kurucu öğretim elemanı olarak üçümüz de ülkemizin üniversiteye bağlı ilk sanat fakültesinin kuruluşuna katkıda bulunmanın onuru bizi ayrıca motive ediyordu.

Tenzil-i rütbe, itiraz ve nasihat

1974 yılında İngiltere'deki sanat eğitimimi tamamlayıp zorunlu görev yükümlülüğümü yerine getirmek için Ankara'da Millî Eğitim Bakanlığı'na gidip ekonomik koşullar nedeniyle baba ocağı Samsun'a atanmak istediğimi belirtmiştim. Aslında bu tercihimin bir değil iki nedeni vardı. Birincisi sayın Bakan'a ilettiğim gibi öğretim elemanlarına ödenen aylık ücretin İstanbul'da sıradan bir ev kirasını karşılayamaması; ikincisi de, Samsun Eğitim Enstitüsüne, bir yıl önce (1973'te) biri *Kassel* Güzel Sanatlardan, diğeri de Londra Royal College'ın Heykel Bölümünden yurt dışı uzmanlık eğitimini tamamlamış iki 1416'lının daha atanmış bulunmasıydı. Aradan iki hafta geçtikten sonra 18.11.1974'te Samsun'a atandım. Samsun Eğitim Enstitüsünde toplam 80 civarında öğretim elemanı ve 800 parasız yatılı kayıtlı öğrenci vardı. Yaklaşık üç akademik dönemden sonra 1976'nın son aylarında, siyasi partilerin yüksekokullardaki şubeleri biçiminde organize edilmiş birtakım sivil toplum örgütleri

tarafından düzenlenen forumlar nedeniyle derslere düzenli olarak giremeyen öğrencilerin sayısı giderek artmaya başlamıştı. Enstitünün mücavir alanları ve koridorlarında kanlı bıçaklı saldırılar kavgalar ve çatışmalar oluyordu. Dersler erteleniyor sınavlar yapılamıyordu. Ankara'ya bir kez daha giderek dönemin Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necdet Uğur'un makamına çıktım. Daha verimli olabileceğim bir kuruma tayin olmak istediğimi belirttim. Sayın Bakan bana "Ankara ve İstanbul'da da kavgasız yer yok. Yükseköğretim kurumlarımızın hiçbirinde düzenli eğitim yapılamıyor. Bu gidişle, Samsun'u da yakında kapatmak zorunda kalabiliriz. Sizin alanınızda bildiğiniz bir kadro açığı varsa mecburi görev sürenizi orada da tamamlayabilirsiniz" dediler. Bunun üzerine tenzil-i rütbe de olsa, eğitim enstitüsündeki öğretmenlik görevinden istifa edip üniversitede asistan olup alanımda doktora yapmak istediğimi söyledim.

Ankara'dan Samsun'a döndükten sonra yükseköğretim kurumlarımızda açık bulunan kadroları Resmi Gazeteden takip eden Londra RCA'lı 1416'lı⁹ öğretim elemanı arkadaşımın birlikte Ege Üniversitesi bünyesinde iki yıl önce kurulan Güzel Sanatlar ve Mimarlık Fakültesi'nde ilan edilen asistanlık kadrolarına başvurmaya karar verdik. 1977-78 akademik yılının bahar yarısında, İzmir'e gidip Basmane'de bir otele yerleştik. Asistanlık için önce yabancı dil daha sonra bilim sınavlarına girdik. Son aşamada, dosya incelesi olarak yapılan sözlü görüşmede genel sanat kültürü ve portfolyo şeklinde sunulan özgün çalışmalar hakkındaki sorulara yanıt verdik. Bu sınavlarda bizden başka, İstanbul'dan, Almanya ve Fransa'dan gelen 1416'lı adaylar ve hiç tanımadığımız kişiler de vardı. Bunlardan birinin ayrıca doktora derecesine sahip olduğunu öğrenmiştik. Bir gün sonra Görsel Sanatlar Bölümünün Resim, Grafik Sanatlar ve Heykel dallarında başarılı görülen adayların isimleri ilan edilince gereken evrakları tamamlamak için kendi ilk görev yerimize döndük. Ardından birkaç gün sonra bu sınavların itiraz üzerine iptal edildiğini, isteyen adayların tekrar sınava girmeleri gerektiğini belirten resmi bir ileti aldık. Aynı resmi yazı sınava giren tüm adaylara da gönderilmişti. Yaklaşık 15-20 gün sonra tekrar sınava girdik ve sonuçta, daha önceki sınavlarda başarılı görülen kişilerin tekrarlanan sınavlarda bir kez daha başarılı görüldüklerini belirten resmi yazıları elden teslim aldık. Tekrar sınava alınmamızın nedeni bilim sınavı komisyon üyelerinden birinin alanla ilgili doktora derecesine sahip olmamasıydı.

Nasihat

17 Nisan 1978'de EÜ/GSF Dekanı Prof. Rauf Beyru, üç ayrı Batı Avrupa ülkesinde uzmanlık eğitimi tamamlayıp asistanlık sınavlarında başarılı olmuş kişiler olarak Halil Akdeniz'i, Cengiz Çekil'i ve beni dekanlık makamına tek tek kabul ederek büyük bir nezaketle kutladılar. Bize, başka bir kurumda öğretim görevlisi olarak görev yaptığımız halde niçin asistanlık sınavına girdiğimizi sordular. Çalıştığımız kurumlarda öğrenci olayları yüzünden sık sık derslere ara verildiğini; eğitim enstitülerinde cereyan eden siyasal olaylar nedeniyle ülkeye pek faydalı olamadığımızı ve ayrıca Ege Üniversitesinde doktora yapmak istediğimizi, söyledik. Tanışma sürecini izleyen günlerde, Görsel Sanatlar Bölüm Başkanlığını vekâleten yürüten, Prof. Dr. Semih Kavalalı¹⁰ başkanlığında ve kendi aramızda bir dizi toplantı daha yaptık. İlk toplantımızın sonlarına doğru Prof. Kavalalı şöyle bir nasihatte bulunmuştu:

“Her ülkede, kendi haddini de aşarak her konuda bir şeyler söyleyen kişiler olabilir. Her konuda fikir beyan edip onu bunu eleştirmeyi entelektüel bir meziyetmiş gibi görürler. Size tavsiyem şudur: Birileri hakkında fikrinizi soran yoksa bir şey söylemeyin. Soran olursa yine “o iyi değil diye de bir şey demeyin. Ancak, meslek etiğine uygun olarak, “o iyi ama ben daha iyiyim diyebilirsiniz. Ya da o iyi ama diğeri ondan daha iyi de diyebilirsiniz”. Kuşkusuz nasihat etmek karşımızdaki kişinin kendiniz gibi düşünmesini istemektir. Ama yine de anısına saygı ile Prof. Kavalalı’nın bu nasihatini yarım asırlık akademik hayatımın her aşamasında ben de yeni başlayan arkadaşlarıma aktardım.

Pedagojik/sanatsal paradigmlar ve itiraz

Bölüm kurullarında en önemli argümanlardan biri hep, geleceğe ilişkin dinamik bir program tasarımını ortaya koymak olmuştı. Bize göre, Batı’daki *Arts and Crafts* (1880-1910) ve *Bauhaus* (1919-1933) hareketlerine ya da bir anlamda endüstri paradigmlarına uyarlanmış eski akademi ve yüksekokul pratiklerine göre tasarlanmış müfredatın ülke koşullarında pek bir anlamı yoktu. Atölye derslerimiz; ulusal kültüre, ülkemizin sosyolojisi ve sosyal antropolojisine, sanat ve uygarlık tarihi ile görsel algı potansiyeline dair bilimsel araştırmalara dayalı olacaktı. Bu nedenle sanat ve sanat kritiğinin üniversal dinamiklerini göz ardı etmeyen bir lisans diploması için kamuya açık bir mezuniyet sergisi ve lisans tezini de önkoşul olarak belirlemiştik. Aşağı yukarı bir ay sonra, kendi ülke koşullarımıza uygun bir 4 yıllık lisans eğitimi müfredat programı ile eğitim öğretim için gerekli olan araç gereç derslik, atölye, galeri ve konferans salonu gibi gereksinimlerin teknik ve mekânsal ayrıntılarını bir rapor halinde ilettik.

Görsel Sanatlar Bölümü’nün lisans programını, Resim, Heykel ve Grafik Sanatlar biçiminde üç ayrı ana sanat dalını içeren şekliyle hazırladık. Amacımız, daha önceki akademi ve sanat yüksekokullarına, sadece uygulama atölye süreçleriyle değil kuramsal araştırma ve disiplinlerarası sanat atölyeleri ile seçenек olabilecek düzeyde bir sanat eğitiminin temellerini atmaktır. Türkiye’de ilk kez bir güzel sanatlar bölümünün müfredat programı, üniversitenin fonksiyonları olan araştırma, eğitim, entelektüel kültür ve kamu hizmetini temsil edecek şekilde planlanmıştı. Bu yönüyle EÜ/GSMF’ye bağlı Görsel Sanatlar Bölümü, o güne değin süregelen akademi ve yüksekokullardaki aktüel sanat eğitimine bir itiraz niteliğiyle de dikkat çekiyordu.

Unvan ve liyakat

Bu sıralarda fakültede yüksek lisans ve doktora programları da açılmıştı. Tezli yüksek lisans programı; toplam 21 krediden az olmamak koşuluyla en az 7 adet kredili ders, bir adet seminer dersi, tez çalışması ve tezin jüri önünde savunulması aşamalarından; doktora programı ise toplam 21 krediden az olmamak koşuluyla en az 7 adet kredili ders, bir adet seminer dersi, yeterlik sınavı, tez önerisi, tez çalışması ve jüri raporlarından oluşmaktaydı. Görsel Sanatlar Bölümü asistanları olarak Doktoraya başlayabilmemiz için, fakülte yönetimi yurt dışındaki öğrenim belgelerimizin eşdeğerliği konusunda Millî Eğitim Bakanlığından görüş istemişti. MEB Talim Terbiye Dairesi Güzel Sanatlarda uzmanlık eğitimi olmaz deyip bizim daha önceki başvurularımıza olumlu bir yanıt veremiyordu. Aslında doktora

çalışmasına başlamak için böyle bir resmi görüş de gerekmiyordu. Çünkü, daha birkaç yıl önce Almanya’da uzmanlık öğrenimi gören bir öğretim elemanı aynı ülkenin (Almanya) bir sanat yüksekokulundan aldığı diploma sonrası öğrenim belgeleri ile Ege Üniversitesinde doktor unvanı almış, doçent olup “İleri Tasarım Teorileri” isimli bir doktora dersini yürütmekteydi. Ankara’dan bir resmi yazının yanıtını beklemek en az bir dönem kaybı demektir. Bu nedenle, Talim Terbiye Dairesi’ne yazılan resmi yazının sonucunu beklemeden Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi ve EÜ GSMF’de açılan Lisansüstü program derslerine kaydımızı yaptırdık. Benim yurt dışında aldığım kredili dersler’e toplam 40 kredi daha ilave edilmişti. Kayıt olduğum İdeoloji Din Bilim ve Sanat (Doç. Dr. Ülgür Önen), Romantik Müzik (Prof. Dr. Gültekin Oransay), Rönesans Düşüncesi ve Sanatı (Prof. Dr. Özdemir Nutku), Antik Tiyatro Yapılarında Ergonomi (Prof. Dr. Ümit Serdaroğlu), Sinema Tarihi, Lütfi Ömer Akad Sineması, Pier Paolo Pasolini Sineması (Prof. Dr. Alim Şerif Onaran), Algı Psikolojisi (Doç. Dr. Yurdal Topsever), Sanat Sosyolojisi (Doç. Dr. Nihat Erdoğan) ve Sanat Felsefesi gibi derslerin hepsine devam ettim. Sınavlarına girip gereken kredileri aldım. Dolayısıyla 1978-1983 yılları arasında, bir yandan sinema ve tiyatro lisans programlarında üzerime öğretim görevlisi olarak tanımlanan derslere girmiş, diğer yandan da tezli yüksek lisans ve doktora çalışmalarımı tamamlamıştım.

Görsel Sanatlar Bölümü’nün kuruluşu, önce İzmir sanat çevresinde, daha sonra da İstanbul ve Ankara’da kinayeli birtakım söylemlere yol açmıştı. Sanat alanında akademi diploması yerine üniversitelerin en alt derecesi olarak verebileceği bakalorya/lisans diplomasına karşı olanlar da oluyordu. Çünkü bu sistemde, lisans diplomasından sonra en az bir yabancı dili gerektiren tezli yüksek lisans ve doktora çalışmasının sanat eğitimi ile ilişkisi iyice anlatılamamıştı. Mevcut akademi ve sanat yüksekokullarında üniversiteye bağlı güzel sanatların bir işe yaramayacağına ilişkin söylemler yayılmaktaydı. Buna karşın, İstanbul ve Ankara’ya çeşitli sergi ve sempozyumlara davetli olarak gittiğimizde bizi kutlayanlar da oluyordu.

Diploma dereceleri, motivasyon ve alan enflasyonu

Bu tür gelişmeler devam ederken demokrasinin unutulmayan kara lekesi olarak 12 Eylül darbesi bir anda her şeye müdahil olmaya başladı. 1981’de 2547 Sayılı kanunla yükseköğretim kurumlarımızın hepsi ilgili üniversitelere bağlandı. 1983’te de bu kanuna geçici bir madde eklenerek, kanunun çıktığı tarihte, üniversite dışında bir yüksekokul veya akademide görev yapmakta olan tüm öğretim elemanları, KPDS veya UDS gibi merkezi yabancı dil sınavlarından muaf tutulmak suretiyle sadece Türkiye’de geçerli olan ve doktora derecesine eşdeğer olduğu kabul edilen Sanatta Yeterlik Diploması verildi. Doktora çalışması bittikten sonra bu diploma İstanbul’da yapılan bir kolokyumla bana da verildi. Kanunun çıktığı tarihte akademi ve yüksekokullarda çalışan öğretim elemanlarına, eğitim öğretimdeki görev sürelerine göre doçentlik ve profesörlük¹¹ kadroları tahsis edildi. Örneğin, 1985 tarihli 2809 Sayılı Kanun’un geçici 10. maddesine göre, ülkemizdeki eğitim enstitüleri ile İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi, İstanbul Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek okulunda öğretim görevlisi olarak çalışanlardan,

sanatta yeterlik belgesi almak koşulunu 1987 yılı sonuna kadar yerine getirenlerin hepsi, bulundukları yerde veya başka bir kurumda öğretim üyeliğine yükseltilmiştir.

Bir kanunun ruhu esas olarak onun ardındaki niyeti ve öngörüyü işaret edermiş: 2809 Sayılı Kanun'un ruhu bir anlamda, üniversite öğretim üyeliğini itibarsızlaştırmaya yönelikti. Nitekim 2809 sayılı Kanunun çıktığı tarihte üniversitede çalışan öğretim elemanlarından daha önce yükseköğretimde çalışmış olup Kanun'un geçici maddesinden yararlanmak isteyenlerin başvuruları (halen üniversitede çalışmakta olmak gerekçesiyle) kabul edilmemiştir. Dolayısıyla, 1981'de çıkarılan 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu ve 2809 Sayılı Kanunun geçici 10. Maddesi gibi yanlış hedefe yönelmeler, kuruluş potansiyelimizle ilgili ideallerimizi yok saymış, kurucu asistanlık motivasyonumuzu büyük ölçüde bozmuştu. Eğitim Enstitüleri ile IDGSA'da ve Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksekokulu ve yine Devlet Mimarlık Mühendislik akademilerinde asistanlık, uzmanlık ya da öğretim elemanı olarak görev yapan tüm öğretim görevlilerinin bir bölümü, yüksek lisans ve doktora dâhil, 12 Eylül 1982'den sonra, KPDS veya UDS merkezi dil sınavlarından muaf tutulmak suretiyle 2809 Sayılı kanunun geçici 10. Maddesi uyarınca çalıştıkları yıllara mahsuben, yardımcı doçentliğe, doçentliğe veya profesörlüğe yükseltilmişlerdi. Artık, üniversiteye bağlı olmanın muhtariyeti /özerkliği diye bir şey kalmamış; tüm üniversite ve yüksekokullar bir meslek simülasyonuna indirgenmişti. Bu gelişmeler sonunda, kurucu asistanlardan biri doktora programını terk etmiş, bir diğeri sanatta yeterlik belgesi ile öğretim üyeliğine yükseltildikten sonra doktora çalışmasına ara verip 1987'de Bilkent Üniversitesinde görev almıştır. Daha önceleri, üniversiteye bağlı bir güzel sanatlar fakültesinin kuruluşuna karşı gelen İDGSA ve TGSYO gibi sanat okullarının Üniversitelerarası Kurul temsilcileriye, bu kez fakültemizin plastik ve fonetik sanatlarla ilgili program önerilerine ilaveler yaparak ilgili kurullardan geçirdikten sonra, YÖK onayı ile çok sayıdaki programlara (on yedi ayrı ana sanat dalı) ¹² öğrenci kaydetmeye başlamıştı. Güzel sanatlar Fakültesine, hayatında eline kaligrafi kalem alıp Türkçe temel alfabeyi dahi yazamayan öğrencilere hat sanatı öğretiliyor; geleneksel zanaatlarla yeni tanışan öğrencilere Geleneksel Türk El Sanatları gibi bölümlerden üniversite lisans diploması veriliyordu. Ankara'daki Teknik Yüksek Öğretmen Okulu, Gazi Eğitim Enstitüsü ve İstanbul Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksekokulu gibi Cumhuriyet Döneminin güzide sanat okulları kısa bir süre içinde sıradan ve hak edilmemiş birtakım akademik kariyer ve diploma derecelerine feda edilmiş bulunuyordu.

Yabancılaşma

Ege Üniversitesi Haziran 1982'de ikiye bölünmüş, fakültemiz DEÜ'ye bağlanmıştır. Bu sıralarda henüz ilk mezunlarını vermeyen ve daha önce açılmış bulunan Sinema Bölümünde bir dersi yürütmekle görevlendirilmiştim. Ardından Sahne Tasarımı programında ve Tekstil Tasarımı Bölümünde Batı Sanatı ve Temel Tasarım gibi derslere girdim. Doktora çalışmasını tamamladıktan sonra ise Uygulamalı Sanatlar Bölümü ve ardından Resim Bölümü başkanlığı yaptım. Aynı yıllarda, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi ve Arkeoloji Bölümünde Batı Sanatı derslerini yürüttüm.

Resim bölümü başkanlığına atandıktan sonra, DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü program koordinatörlüğü ve Dekan yardımcılığı gibi rutin görevlerimi yürütmeğe çalıştım. Yüksek Lisans ve Doktora programına mahsuben, EÜ/GSF dışında EÜ Edebiyat Fakültesi Doktora Programlarından bazı dersleri de almak suretiyle Doktora yeterlik sınavına girdim. 2 yıl sonra, 30 Mart 1983'te, Müteveffa Prof. Dr. Âlim Şerif Onaran'ın özverili danışmanlığı ile Doktora Tezimi tamamlayıp fotokopi makinasında 15 kopya çoğaltarak ilgili kurul ve jüri üyelerine teslim ettim¹³. Ardından Fakültemizde açılan Master ve sanatta yeterlik programlarına kayıtlı belli sayıda öğrenciye danışmanlık yaptım. 1983'te YÖK tüm yüksekokul ve akademileri yeniden yapılandırma süreciyle bir çırpıda üniversiteye bağlı kürsülere (fakültelere) dönüştürdü. Kısa bir süre içinde yurt çapında birçok üniversite kendi lisansüstü eğitim enstitülerini kurdu. Başvuruda bulunan hak sahiplerine, sanatsal performans ve sözlü görüşme düzeyindeki kolokyum ya da mükalemlerle, sanatta yeterlik belgesi verildi. Böylece, yüksek lisans ve doktora çalışması ile yabancı dil yeterlilik sınavlarından muaf tutulan çok sayıda öğretim elemanı, öğretim görevliliğinden yardımcı doçent, doçent veya profesörlüğe yükseltildiler. Bu gelişmelerin en can alıcı noktası, yüksek lisans tezi veya sanatta yeterlik için bilimsel bir tespit ya da eser raporu dahi hazırlamada deneyimli olmayan, hakemli dergilerde sosyal veri tabanında taranan bir yayın organında bilimsel manada tek bir akademik çalışması dahi bulunmayan öğretim görevlilerinin yükseköğretim mevzuatına uygun olarak, yüksek lisans, sanatta yeterlik ve hatta bazı dallarda doktora düzeyindeki dersleri yürütmekle görevli kılınıp yıllarca danışmanlık yapmalarıydı. Artık bu aşamadan sonra öyle bir noktaya gelinmişti ki, lisans eğitiminden sonra örneğin 4489 Sayılı kanunla “bilgi -görgü artırmak” maksadı ile yurt dışına gönderilenlerin, yurt dışında herhangi bir yükseköğretim kurumundan alınan bir yıl süreli tezsiz lisansüstü çalışma belgeleri ile 5 yıllık akademiden mezun olanların diplomaları tezli yüksek lisans derecesine eşdeğer görülmekteydi. Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Dairesi de ilgili mevzuata göre başvuruda bulunanlara artık bütün kapıları açmıştı: Eğitim Enstitüsü, Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu ve İDGS Akademisi mezunları yüksek lisans çalışması dahi yapmadan “Sanatta Yeterlik” belgesi ile yükseköğretim kurumlarımızın birçoğunda lisansüstü eğitim enstitülerinde, sosyal bilimler veya güzel sanatlar enstitülerinde yardımcı doçent, doçent veya profesör olarak, master ve doktora veya sanatta yeterlik çalışmalarında kadrolu danışman öğretim elemanı olarak görev alabiliyordu. Bu konularda, bölüm başkanlarından da görüş ve öneri istenmiyordu. Layık olmadıkları halde öğretim üyeliği statüsüne yükseltilenlerin her biri yerinden memnundu. Kısa süre içinde öğretim elemanı sayısı artmış ve çok sayıda programa öğrenci kaydedilmişti. Ülke çapında izlenen bu eğitim politikası hakkında ne bizden bir görüş isteyen ne de bir itiraz olmuştu. O tarihlerden itibaren kurucu asistanlığımı büyük bir gayret ve fedakârlıklarla yaptığımız EÜ/GSMF Bîçimsel Sanatlar Bölümü'nün resim grafik ve heykel ana sanat dalları için harcanan emek ve mesainin bu şekilde ziyan olmasına tahammül edemiyorduk. Kuruluş ilkelerinde mutabık olduğumuz

konularda ortaya çıkan beklenmedik olumsuz gelişmeler tüm çalışmalarımızı bir anda alt üst etmiş, moral ve motivasyonumuzu bozmuştu.

Yeterlilik/liyakat ve sonuç

Görsel Sanatlar Bölümü'nün EÜ/GSM Fakültesine bağlı bir bölüm olarak kuruluş sürecinde üç kurucu asistan (Adem Genç, Cengiz Çekil ve Halil Akdeniz) olarak üçümüzün de mutabık olduğu ilkelerden biri, birinci ve ikinci derece yakınlarımıza ilan edilen kadrolara başvuru dahi yaptırmamaya özen göstermektir. (Bu ilkeye üçümüz de uyduk). İkinci ilkemiz mesleki yeterlilikti. Göreve kabul edilme ve yükseltilmelerde uluslararası sanat yazılarını takip edebilecek düzeyde en az bir yabancı dili ileri seviyede (*advanced*) bilmek ve sanat alanında bilgi, görgü ve deneyimi esas almaktı. Bu bağlamda, 12 Eylül 1980'den sonra, yetki ve sorumluluk hiyerarşisinde beklenmedik durumlar ortaya çıkmıştı. Dolayısıyla, bir sanat kurumunu tarihe nüfuz edebilmesinin vazgeçilmez en temel bileşeni -1981'de çıkarılan 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu ile akademik, kurumsal ve idari yönden yeniden yapılanma süreciyle- telafisi güç bir biçimde ortadan kalkmakta olduğunu hissetmeye başlamıştık.

Son olarak bugüne kadar bana emeklilik yaş sınırını doldurmadan DEÜ/GSF'den niçin ayrılıp İstanbul'daki vakıf üniversitelerinde göreve devam ettiğimi merak edip soranlara daha önceleri, 2002 yılında Hacettepe Üniversitesi'nde sunduğum bir bildiri ile yanıt verdiğimi belirtmek isterim. Bildirimin başlığı şöyle idi: “Üniversitelerimizde Sanat Eğitimi / Kendi Kadrolarını Kendileriyle Yabancılaşmış Zorunluluklara Mahkûm Eden Bir Sistemin Analizi”.¹⁴

(*) Dokuz Eylül Üniversitesi GSF öğretim Üyesi

¹ Kitabın Türkçesi Olağanüstü Masallar, çev. Ergun Akça, Mitos1995, baskı uzunluğu 139 sayfa.

² Sadak, Yalçın, “Küratör Ne İş Yapar?” *Beş Modernlik Uğrağı / Sanat Yazıları*, s. 119, Öteki Yayınevi Ankara, 2025.

³ İnsan eliyle yapılmış veya şekillendirilmiş zanaat ürünü ya da ilgi nesnesi.

⁴ Yüksek Lisans Tezlerinin her sayfası aralarına karbon kâğıdı konulan altı adet pelür kâğıdı üzerine daktilo makinesi ile yazılıyor ya da *mimeography/mimeo* diye anılan ve bir şablondan kopyalar üreten bir şablon çoğaltma makinesinde manuel olarak çoğaltılıp üzerine teker teker karton kapak geçiriliyordu.

⁵ Batı Sanatında 1980'li yıllarda ortaya çıkan Yeni Öznellik hakkında daha geniş bilgi için Bkz. Kuspit, Donald *The New Subjectivism: Art in the 1980's*, Da Capo Press, New York, 1993

⁶ Sitüasyonistler, yaşama tercüman olmakla sınırlı bir sanat geleneği ile yetinmiyor; yaratıcı etkinliklerde sınır tanımıyordu. Onlara göre, hiper-politik propagandada sanatın başlıca işlevi burjuva mutluluk düşüncesini yıkıp yok etmektir. Bkz. “Sitüasyonistler ve Sanat”, çev. Ayşe Boren), *Scop / Sanat Tarihi ve Eleştiri*, 21 Mart, 2019.

⁷ Fakültemizin ilk dergisinde (Sayı:2) yayınlanırken, telif hakkı nedeniyle müellifi zikredilemeyen bu makalenin İngilizce başlığı “Art in the 1970's / A Chaotical Complexity Accentuated by the Taste of Noisy Radicals” gibi bir şeydi.

⁸ Bkz. *Ege Üniversitesi Güzel Sanatlar ve Mimarlık Fakültesi Dergisi, Sayı 2, GSMF Yayınları, İzmir 1980.*

⁹ Bu yazıda geçen “1416’lı” ifadesi, yarışmalı sınavlarla yükseköğretim kurumlarına öğretim üyesi yetiştirmek için, “Ecnebi memleketlere gönderilecek talebe hakkında” 1929 çıkarılan 1416 Sayılı Kanun’a uygun olarak yurt dışında eğitim gören akademik personel anlamında kullanılmıştır.

¹⁰ Prof Dr. Semih Kavalalı inşaat mühendisi olarak mimarlık bölümünde görev yapıyordu. Bölüm başkanlığına geçici bir süre için atanmıştı

¹¹ G ü n ü m ü z d e , YÖK’ün tüm üniversitelere gönderdiği duyuru ve uyarılara rağmen, DEÜ/GSF dışında, resmi ve özel yazılarında, master ve/veya doktora çalışması yapmadan Dr. unvanını, kullanmaktan geri durmayanlara da sıklıkla rastlanmaktadır.

¹² 1991’de, CSU/Chico’da, üniversitenin rektörü bana İzmir GSF’de, kaç dalda eğitim yaptığınızı sormuştu. 17 ayrı programda eğitim yaptığınızı söyleyince “*Oh yes..like The Ottoman Empire*” şeklinde kinayeli bir espri yapmıştı. Bugün dahi aynı üniversitenin *Humanites and Fine Arts* Fakültesinde program sayısı 7’yi geçmemektedir. Bunlar: Sanat ve Sanat Tarihi, Beşeri Bilimler, Felsefe, Dil Kültür Felsefesi, Tarih, Müzik , Tiyatro ve Danstır.

¹³ Doktora tezim üniversite senato kararı ile yayımlanmaya değer görülmüş ve kitap formatında kısaltılarak Manisa’daki bir matbaada hurufat dizgi ile DEÜ/Güzel Sanatlar Fakültesi Yayını olarak 2000 adet çoğaltılmıştır.

¹⁴ Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi 1. Ulusal Mezuniyet Sergisi ve Sanat Sempozyumu, 3-21 Haziran 2002, Bildiriler Kitabı Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları No:20, s. 9-29